

Igor Saksida
Ljubljana

SVET SVETEGA, SVET OTROK¹

Esej o prikazovanju svetega v mladinski književnosti

1 Kako razumeti pojem sveto? Ali je sveto isto kot božje? Kaj pomeni sveto v književnosti? Prikazovanje boga, nadnaravnih sil – vil, škratov, volkodlakov? Je sveto v književnosti sopomenka za katalog kreposti², ki naj jih prevzame bralec? Ali je doživetje svetega, če ga razumemo kot predvsem religiozno izkustvo sveta ali njegovo filozofsko osvetlitev, možno povezovati s svetom otrok? Vse to so le najosnovnejša vprašanja, na katera bo ta esej skušal očrtati odgovore. Pri tem bo izhajal iz sodobnega filozofskega pojmovanja svetega, skušal prikazati različne možnosti »preslikave« svetega v književnost ter navedel najbolj značilne primere za omenjene možnosti v slovenski mladinski književnosti.

2 Pojem sveto ima v slovenščini med drugim naslednje pomene: svet –

1. zaradi popolnosti vreden čaščenja, ki je v zvezi z bogom, svetniki, verskimi obredi;
2. ki se časti kot božansko bitje,
3. ki v najvišji meri obvladuje negativna nagnjenja in si prizadeva delati dobro.

Očitno je, da se sveto v slovarski pomenski določenosti povezuje predvsem z *božjim/božanskim* oz. s postavo, ki iz božjega izvira.

Razumevanje in opredelitev svetega je v sodobni fenomenološki razlagi Tineta Hribarja širše in ni vezano le na božje in še manj le na izpolnjevanje zapovedi. Omenjeni avtor v svoji knjigi *O svetem na Slovenskem* (1990) opozarja, da se je »razprava o svetem kot svetem začela šele konec 19. stoletja« (str. 7), na začetku 20. stoletja pa so se oblikovale tri šole in s tem tri razlage svetega:

- psihološka (njen temelj je animizem, vera v duše stvari in v obstoj duše po smrti);

¹ Referat je avtor napisal na podlagi povabila, ki ga je Slovenski sekciji IBBY poslal organizacijski odbor konference *The World of Sacerd, The World of Children* (23. do 26. 11. 1999), ki bo potekala v času mednarodnega bienala ilustracij v Teheranu (TIBI). Referat je bil prijavljen preko naše sekcije, organizacijski odbor pa ga je sprejel. Zaradi dolžine predstavitve (20 min.) so nekatera vprašanja le nakazana; predstavitev referata spremlja prikaz nekaterih značilnih ilustracij. Avtor se za pomoč zahvaljuje sekciji in še posebej njeni predsednici Tanji Pogačar za vso strokovno in organizacijsko pomoč.

² Katalog kreposti oz. *Tugendkatalog* (nem.) je izraz za vrednote, ki jih posreduje književnost – zaznaven je predvsem v razsvetljenski didaktični književnosti. Vrednote so raznolike in pestre: ljubezen do Stvarnika in domovine oz. vladarja, spoštovanje staršev, graditev pravične družbe, razredni boj ipd.

- sociološka («Sveto kot sveto ni nič drugega kot moč družbe, ki se izraža v zapovedih in prepovedih, znotraj obredov pa z žrtvenimi posamezniki itn.», str. 9);
- fenomenološka šola (sveto ni isto kot božje – pojem svetega je povezan z bitjo: »Bivajoče v svoji biti ni sveto zaradi svoje moči ali veličanstva, marveč zaradi svoje končnosti in s tem ranljivosti.«, str. 11)

Hribar se v prikazu razvijanja razumevanja pojma na Slovenskem znotraj teološkega, antropocentričnega in fenomenološkega miselnega konteksta vseskozi tudi sam opredeljuje za slednje, tj. za **fenomenološko uzrtje svetega**. Za *sveto*, ki je vezano na bit, je značilno, da se kaže iz bližine ničā, tj. iz smrtnosti človeka. Sveto, ki vznikā iz izročnosti ničū, se izrazito izraža v t. i. sveti *žrtvi*. Na drugi strani je sveto določeno z *neznanko*, s skrivnostjo tega, da bivajoče sploh je. Fenomenološka opredelitev svetega in skrivnosti torej ne skuša pretvoriti v nekaj znanega, nazornega. V tem se najbolj očitno razlikuje od *konfesij*, ki »transcendence ne obravnavajo več kot vsebinsko neznanko, marveč si jo predstavljajo po analogiji z vsemi drugimi pojavi« (str. 35); s tem skrivnost, neznanko transcendence pretvarjajo v znanko, v svetost nečesa poznanega, bivajočega. Temu biblično razumevanje dodaja še strahospoštovanje ter hierarhijo svetosti. Antropocentrično razumevanje svetega, ki je na Slovenskem nastajalo na podlagi marksizma, predvsem kulta abstraktnega človeka, ima za transcendenco Človeka. Teološkim in antropocentričnim konceptom svetega in božjega postavlja Hribar nasproti razumevanje svetega, ki izhaja iz bivajočega, a samo po sebi ni nič bivajočega: »Čudež nad čudeži je, da bivajoče je, da *sem*, ne pa to, da se je bog učlovečil ali kaj podobnega. In v svoji biti nisem svet in nedotakljiv zaradi tega, ker sem kot 'božji otrok' večen, marveč zato, ker sem kot smrtno bitje smrtno ranljiv.« (str.) In še: »Življenje je sveto; ne zaradi svoje posvečenosti pod obnebjem večnosti oziroma fantazmagoričnega večnega življenja, marveč zaradi svoje končnosti in s tem ranljivosti. To je postmoderno, se pravi tako postkrščansko kot postateističnohumanistično gledanje na svet in življenje. In to je tudi točka, na kateri se lahko srečajo evropska in druge civilizacije, na primer evropska postkrščanska misel in budistična misel.« (str. 107) Tako razumevanje svetega vzpostavlja tudi *etiko*: z njegovim doumetjem se vzpostavi možnost ljubezni kot odpuščajočega dopuščanja, tj. etika »pustiti biti« – *biti v svetu pomeni pustiti svetu biti*. Človek je v sodobnem času pred subjektom, sebe in sveta ne spreminja v objekt, je »varovalec stvari v njihovi biti« (str. 106). Odtod izvira tudi problematizacija splava in samomora: »Kot ljudje moramo začeti pri sebi. Pri svetosti človekovega življenja. Šele ko se bomo dokončno odrekli usmrtitvam in vsak hoteni uboj jasno označili kot umor, ne glede na razloge, ko se bomo dali raje ubiti, kakor da bi ubijali, se bo iz tako upričujočene svetosti človekovega življenja zasvetila svetost življenja kot takega.« (str. 117–118) Hribar strne svojo »kratko zgodovino svetega« z navajanjem stališč, ki poudarjajo odprtosti do sveta (občudovanje vsega, kar je), v umetnosti pa predajanje igri besed; to ga po ponovni problematizaciji sleherne institucionalizacije svetega (npr. v Cerkvi) pripelje do sklepnih misli: »Zares verni postanemo in/ali smo tedaj, ko nas ne preganja več sla po neskončnosti. Ko nas zajame radost biti. Ko se čudimo čudežu nad čudeži, da *smo* (...).« (str. 162)

Omenjene teze je mogoče povzeti v nekaj temeljnih pojmovanj in opredelitev; razvrščene so po vrstnem redu glede na utemeljenost v »prostosti«, nedefiniranosti in neideološkosti koncepta svetega.

- **sveto** = **nauk** in s tem ideološki temelj družbe, povezuje se z upoštevanjem *pravil*;
- **sveto** = **božje** – svetost torej pripada bogu/bogovom, iz česar izvira *strahospoštovanje* in *obredje*;
- **sveto** = **razsežnost vsega, kar je**, doživeti pa ga je mogoče preko *čudenja*, vzpostavlja pa etiko »pustiti biti«.

Vsa tri pojmovanja se jasno odražajo tudi v *poetikah* mladinske književnosti, tj. v pojmovanjih funkcije besedila, pa tudi v samih literarnih delih. **Enačenje svetega in pravil utemljuje nastanek molitvenikov, enačenje svetega in božjega privede do parabolčnih (verskih oz. mitskih) besedil, enačenje svetega in »sveta« pa poetiko čudenja.**

3 Pred prikazom možnih »preslikav« konceptov svetega se je potrebno vprašati, ali nam metodologija take prenose oz. povezave filozofije in literature sploh dovoljuje. Povezavo obojega je mogoče videti že v starejši spremni študiji T. Hribarja k antologiji *Sodobna slovenska poezija* (1984); v njej so opusi osrednjih slovenskih pesnikov razloženi prav s fenomenološkim slovarjem. Podobno je o otroštvu pisal tudi esejist Taras Kermauner: *lastno otroštvo v kritiki antologije poezije*³ označuje takole: »Čutil sem kožo sveta, njegovo meso; njegove barve sem tipal, njegov okus lizal, živel z desetimi, s sto čuti.« Takega otroka, ki je »v ljubezenskem občevanju z vsem svetom«, esejist postavlja nasproti moderni subjektivistični civilizaciji; otroštvo mu pomeni čas, ko »še nismo bili okovani v integralne jaze, ampak smo viseli vsepovsod iz sebe, bili zdaj roka breze, zdaj curek studentca, zdaj slast vlažne kože (...), kože lubja, kože zemlje«. Otroštvo je torej pri Kermaunerju čas odprtosti do sveta, mladinska poezija pa način izražanja te odprtosti, ki je hkrati tudi čudenje življenja⁴. To pa že pomeni, da je odgovor na vprašanje, ali lahko mladinska književnost govori o tako zapletenem vprašanju, kot je sveto – pritrdilen. Ob tem je seveda povsem nepomembno vprašanje, ali tako mladinsko poezijo razume tudi otrok; zdi se namreč, da se mladinske književnosti danes ne definira le na podlagi bralca (»dela, namenjena mlademu bralcu«), ampak tudi (predvsem?) kot dela, ki izražajo otroški način doživljanja realnosti⁵; način, ki v odraslem piscu obstaja kot spomin na (lastno) otroštvo oz. kot obujanje infantilizma v odraslem. Tako razumljena mladinska književnost pa je le posebna vrsta poetike oz. perspektive. Zanimivo je, da otroka in s tem pisanje zanj tako razumejo tudi nekateri avtorji, npr. Boris A. Novak, avtor poslanice IBBY za leto 1997 (»Otroštvo je poezija življenja. Poezija je otroštvo sveta.«): avtor poudarja otroško odprtost svetu, »nenehno odkrivanje neznanskih skrivnosti sveta, nenehno čudenje čudežu življenja slehernega bitja in sleherne stvari, nenehno razširjanje obzorij«. Sklenemo torej lahko, da je prenos opredelitev svetega v mladinsko literaturo vsekakor smiseln in upravičen tako iz same metodologije literarne interpretacije kot iz avtopoetik nekaterih pesnikov.

³ T. Kermauner: *Polžek orje, Otrok in knjiga*, 6, 1977, str. 15.

⁴ Še bolj izrazito Kermauner o povezavi otroštva ter modernega časa in svetega piše v razpravi *Gibanje zvoka, Otrok in knjiga*, 8, 1979.

⁵ Gre torej za definicijo predmeta literarne vede glede na njegove tri člene: avtorja (»način doživljanja realnosti«), besedilo (tematika in oblika) ter bralca (otrok in odrasli, seveda z različnim sprejemanjem istega dela).

4 Načini prikazovanja svetega v mladinski književnosti

4.1 Prvi način odražanja svetega v mladinski književnosti je povezan s svetim kot **naukom**; gre torej za ideološko vzgojno mladinsko književnost, v kateri se sveto pojavlja kot nazoren moralni poduk ali molitev. Zlasti za starejšo vzgojno-poučno književnost, ki prevladuje vse do konca 19. stoletja, njeni odzivi pa so zaznavni še v prvo polovici 20. stoletja, je značilna nabožna didaktičnost, predvsem molitve in hvale Stvarniku. Poleg prvih poučnih knjig, ki so jih v našem kulturnem prostoru za izobraževanje mladine in preprostih ljudi pripravili protestanti (16. stoletje), v tip literature kot nauka sodi delo škofa Antona Martina Slomška s srede 19. stoletja. Njegovo literarno delovanje v veliki meri zaznamuje prav želja, vzgajati ljudi, še posebej pa mladino, v pobožne kristjane in dobre državljane. Zato škof v uvodu k svojem vzgojnem zborniku *Drobtinice* (1861) pravi, da naj šolska in domača vzgoja predvsem »um in srce izobražuje in strah božji širi in utrjuje med ljudstvom«. Iz te težnje je Slomšek pisal otroške molitvice, zahvalne in slavnile pesmi, vse to pa v želji, da bi otrokom privzgojil npravstvena načela in domovinsko zavest. Zgled mu je bil bavarski kanonik Krištof Schmid, katerega dela je s skupino mladih duhovnikov tudi prevajal v slovenščino. Tudi v devetdesetih je še najti besedila, ki ponujajo otroku obredne vzorce; take so npr. *Pesmi iz pipe* (1996) Brune Marije Pertot, ki v preprostih verzih prikazujejo otrokovo spoved ali molitev. Tovrstna, na neposrednem zgledu pobožnega otroka zasnovana književnost je umetniška le malokdaj: preveč se ji pozna »iztegnjeni pedagoški kazalec« in nasilno moraliziranje, da bi jezik v njej lahko zaživel kot avtonomna estetska igra ali polje poetizacije realnosti. Prvi model preslikave »svetega« v književnost, metonimično ga lahko poimenujemo **molitvenik**, je torej v celoti podrejen ideologiji družbe, ne pa pojavljanju svetega kot razsežnosti realnosti. V tem smislu se tovrstna besedila v ničemer ne razlikujejo od drugih ideoloških »molitvenikov«, npr. priseg in zglednih dejanj mladega pionirja v nastajajoči socialistično-komunistični družbi. Molitveniki, četudi so oblikovani kot pesmica ali igrica na božični večer, reducirajo otroštvo na čas dozorevanja, čas priprave na prevzem družbenih funkcij. Pri tem se sveto/božje pojavlja le kot orodje obvladovanja in instrumentalizacije posameznika, literatura pa se zvede na raven izrekanja parol.

4.2 Posebno skupino tvorijo mladinska besedila, v katerih se prikazuje **življenje boga ali nadnaravnih bitij**. Ta besedila niso obremenjena s prikazovanjem zglednih likov, npr. pobožnih otrok; so najprej in predvsem **mitologija**. V ta okvir bi se najprej uvrščale krščanske legende, prirejene za mladega in preprostega odraslega bralca. Tradicija tovrstnih besedil sega že v drugo polovico 18. stoletja, tj. k *Zvestemu tovarišu* (1742) Franca Mihaela Paglovca, ter na začetek 19. stoletja, tj. k Matevžu Ravnikarju, ki je prevedel Schmidove *Zgodbe svetega pisma za mlade ljudi* (1815–17). Bolj ali manj kontinuirano se nato besedila, ki prikazujejo življenje svetnikov, pojavljajo vse do druge svetovne vojne. Razlika med prvo skupino besedil (»molitveniki«) in to skupino se kaže v tem, da je nosilec dogajanja v prvi skupini otrok, v drugi pa je v središču zgodbe mitološko bitje (svetnik) oz. otroško srečanje z njim. Otrok torej neposredno ne moli oz. prosi za milost/naklonjenost, ampak poteka bolj ali manj zastrto versko vzgajanje preko same zgodbe. Bolj kot starejša besedila so za bralca, literarno vedo in didaktiko književnosti zanimiva dela, ki so

izšla v sodobnem času. V njih namreč lahko prepoznamo več različnih načinov prikazovanja svetih oz. božjih oseb.

Prvi način – **zgodba kot »čista« legenda** – je viden v slikanici Vojana Tihomirja Arharja *Govori sveti Miklavž* (1994): v njej se mladim bralcem predstavi svetnik – opiše svojo mladost, pobožnost, trpljenje ter legendo, ki je vezana nanj. Nekoliko zahtevnejše je besedilo Daneta Zajca *Modrost kralja Salomona* (1991); gre za slikaniško predstavitev znanega svetopisemskega lika, ki ostaja trdno v okvirih originalne predloge. Medtem ko Bitenčeva in Zajčeva slikanica ostajata verna biblični snovi, pa se sodobna besedila o Bogu marsikdaj tudi hote odmikajo od prvotne snovi. V tem smislu je za slovensko književnost značilna pisava Jožeta Snoja, znanega slovenskega pesnika in pisatelja. Avtor je v *Bajanjih o Bogu* (1993) zelo svobodno razložil nastanek sveta: iz samote boga se rodi sin, ki se nato čisto po človeško igra z vsem, kar ustvari oče. Značilnost sporočilno zapletenih Snojevih legend je povezovanje svetopisemskih citatov in motivov s povsem človeškim svetom. Bližje mladinski književnosti in mlademu bralcu so pripovedke, zbrane v zbirki *Jutro sveta* (1991); v njej pisatelj boga predstavlja kot otroka, ki se igra s kamenčki, iz božje igre pa nastajajo gore in morja (*Mali bogec*), rojeva se tudi ljubezen. Hvala življenju in ljubezni se odraža tudi v bajki *Boginja Zea*, medtem ko je pripoved *Dobri duh in Marjetica* prikaz kaosa in časa, s tem pa smrtnosti človeka. V sodobni slovenski mladinski književnosti je torej tematizacija svetega kot božjega povezana z **otroškim**; pri Snoju dobiva otroškost še dodatne simbolične razsežnosti: otroštvo je čas ljubezni in igrive ustvarjalnosti.

Srečanje med otroškim in božjim, božjo osebo je značilno še za nekatere sodobne avtorje; med njimi velja omeniti zbirko spominih črtic *Kako visoko je nebo* (1990) Berte Golob, ki je zanimiva predvsem zato, ker prikazuje realna srečanja med otrokom in podobami boga v spominski perspektivi. Spomini na podobe svetnikov, obrede in običaje, post, molitve so povezani z raznolikimi razpoloženji – od skorajda komičnega poigravanja z besedo iz nabožne pesmi, ki je otrok ne razume, do otožnega razmišljanja o mamini smrti in dušah. Blizu pravljici zgodbi je slikanica *Božična zgodba* (1994) Janeza Bitenca; njeno dogajalno ogrodje tvori pastirčkovo iskanje jagenjčka, ki se konča tako, da deček obišče hlevček, v katerem je rojen Jezus. Celotno besedilo je polno posebne privzdignjenosti, verska resnica odrešenikovega rojstva je torej podana predvsem preko atmosfere in sugestivnih podob. Nevarnost tovrstnih zgodb je seveda predvsem v tem, da se njihova čustvena intenzivnost predvsem v ilustraciji lahko hitro sprevrže v »ljubkost in posladkanost«; s tem sta globina in intenzivnost sporočila vsekakor okrnjeni. To pa ni prav nič drugega kot vsaki mladinski knjigi najbolj nevarna past: s pootročeno ilustracijo mladinska knjiga izgubi estetsko vrednost in se začne nevarno spogledovati z literarnim kičem – zahtevni temi navkljub!

Poleg legend, ki pripovedujejo o življenju svetopisemskih oseb, ter avtorskih razlag geneze sveta (J. Snój) se »božje«, sveto, nadnaravno odraža tudi v **bajkah**, tj. izmišljenih zgodbah o nadnaravnih silah, ki vladajo svetu. Te sile so praviloma izročilne in imajo svoj izvor v poganstvu, čeprav še vedno izžarevajo željo po »razlagi/racionalizaciji« svetega. Tako že *Brkonja čeljustnik* (1933) Bogomirja Magajne razodeva za bajko značilno sporočilnost: v davnih, predvidljivih, pravičnih časih so za ljudi skrbele in jih kaznovale nadnaravne sile: škratje, vile, zmaji – sreča ljudi traja, dokler ne prekršijo kake zapovedi. Bajčna bitja so zaznavna tudi v sodobni književnosti, npr. v mladinski igri *Čudežni kamen* (1981) Alenke Goljev-

šček, v kateri se sodobna mestna družina sreča s kamnožerjem Gurglom iz devete dimenzije, belimi ženami in zlatorogom – vse to pa pri iskanju čudežnega kamna, simbola za »moč, skrito v nedrjih sveta«. Tematsko in oblikovno je zanimiva tudi proza J. Snoja; njegova fantastična pripoved *Palčki so!* (1989), zgodbica o Palčku stanovalčku, ki se naseli v domu deklice Zarike, uravnava življenje sodobne družine in Zarikinemu očetu (pripovedovalcu) celo narekuje pripoved. Palček je označen kot »vsega / ČAROONOVEGA OOOZNAČEVALČEK«: v realni svet se vrne obudit človekov posluš za skrivnostnost narave. Tu je razmišljanje o svetem v mladinski književnosti le še korak od besedil, v katerih avtorji vzpostavljajo »metafiziko« in pravljичnost živalskega sveta oz. sveta »drugih«. Ta svet služi kot protiutež poseivnemu, krutemu, zmaterializiranemu svetu ljudi: sledove te poetike je najti že v starejšem Snojevem besedilu *Barabakos in kosi* (1969), v katerem je med drugim opisana »mitologija kosje države«, med sodobnimi fantastičnimi pripovedmi pa je zanimiv *Velecirkus Argo* (1996) Ferija Lainščka, ki v fantazijskem svetu opičjih čarovnikov in mitskih junakov problematizira razlagalni pristop do sveta, vzpostavlja podobo »nečesa« (nedojemljivosti časa, narave, spomina) ter sooča moč, oblast, hlad s prijateljstvom in lepoto. V tem smislu se pojmovanje svetega zblizuje že tudi s tretjo množico besedil, v katerem sveto ni upredmeteno oz. prikazano kot tako ali drugačno »bitje«, ampak izhaja iz same realnosti, v poeziji, ki je način prikazovanja svetega, torej iz besedilne stvarnosti.

4.3 Estetsko najbolj zanimivo in po sporočilnosti skorajda univerzalno skupino mladinskih besedil utemeljuje poetika, ki izhaja iz spoštovanja vsega, kar je oz. iz čudenja čudežu življenja. Poetika čudenja izhaja iz človekovega uzrta »svetosti« živih bitij; v tem smislu je poezija, ki »vzklika« lepoto sveta, v celoti zavezana svetemu v pojmovanju, kot izhaja iz omenjene fenomenološke misli. Zaznavanje svetega v odprtosti do sveta se odraža že v nekaterih klasičnih mladinskih besedilih. Tako je mogoče v oblikovno in motivno preprosti, sporočilno pa kompleksni otroški liriki Srečka Kosovela videti odzive simbolistične poetike; za razumevanje svetega v širšem smislu je v okviru miselno-oblikovnih temeljev simbolizma pomemben predvsem pojem **duše in otroštva. Posameznikova duša je v simbolizmu povezana z **vesoljno dušo**, ki omogoča zlitje posameznika oz. pretrganih pojavov v realnosti v celoto z višjim smislom. Doživetje duše, vsepovezujočega principa, se v simbolizmu ne dogaja preko racionalnega spoznavanja, pač pa preko intuicije, v slutnjah, sanjah, razodetjih ... Intuicija pa je dana predvsem *otrokom*, ki preko svoje neposrednosti, neracionalnosti, skozi opazovanje opozarjajo na smiselnost in lepoto vsega, kar obstaja. Hkrati se v nenadnih in poglobljenih podobah odraža tudi simbolična povezanost vseh stvari. Ni naključje, da v Kosovelovem pesniškem slovarju pogosto najdemo besede in zveze, ki so očitno v zvezi z (vesoljno) dušo, otrokom in intuicijo/zaznavanjem skrivnostnosti sveta: spanje, sanje, bela obala, na kateri sedi otrok, angeli, smrt, vile in škrti. Tudi prozne črtice, zbrane v knjigi *Solzice* (1949) Prežihovega Voranca kljub prevladujoči nacionalno-socialni tematiki vzpostavljajo pojmovanje otroka kot »razprtega očesa«, ki občuduje svitanje, a je ob tem z vsem povezan, celo »zlit« – »(bil sem) tesno zrasel z vsem, kar me je obdajalo in kar sem občutil, ko da je vse to del mojega lastnega bitja«. V sodobni književnosti je čudenje, opazovanje narave/predmetov zaznavno v opusih nekaterih vidnih avtorjev. Najbolj neposredno je to načelo v poetiki in poeziji izrazil B. A. Novak z mislijo, da je čudenje čudežu življenja privilegij otrok, ki ga odrasli s svojim**

razlagalnim odnosom do sveta zapravimo. Pesnik gre že naprej: v igrivih izštevankah vidi povezavo med »otročkim načinom doživljanja sveta in pradavno mitološko zavestjo, za katero je značilna vera v organsko povezanost vsega z vsem ter v duhove, ki živijo v naravi ter oživljajo vse stvari, ki se današnjim odraslim zdijo mrtve«. (*Oblike sveta*, str. 50) **Živost in povezanost vsega – to pa naj bi zaznaval predvsem otrok** – se v sodobni mladinski književnosti kaže na dva načina. Poezija in lirična proza kot način prikazovanja/občudovanja sveta, literatura kot igra, ki se stvari dotika, a jih hkrati pusti nedotaknjene⁶, lahko stvari reši vsakdanje pozabe in ustaljenih vlog, s tem pa jih o-svet-ljuje. Tovrstno osvetljevanje stvari je vidno v vseh tistih delih, ki prikazujejo »življenje predmetov«; poveden je za to skupino zlasti naslov Novakove igre *Prizori iz življenja stvari*. V igri pesnik počloveči povsem vsakdanje predmete, npr. rokavico, copato, škorenj – »vsaka stvar živi po svoje«. Ista tema določa tudi nekatera besedila znane pravljicarke Ele Peroci; to so *Čeveljčki* (v sobi se nenadoma pojavijo čeveljčki, nihče ne ve, čigavo so), *Babica in Nina na spomladanskem balkonu* (babica uči Nino opazovati predmete, ki se zdijo živi – hiša je »kamnita deklica«) ter *Škarjice* (škarjice, ki so rezale najnežnejše stvari, se polomijo, šivalni stroj pa ostane živ). Poetiki čudenja sledi celo radijska igra; tu je osrednje ime gotovo Frane Puntar, ki s svojimi »zvočnimi slikanicami« poslušalcu razkriva lepoto in magičnost zvoka. Omenjena besedila⁷ so v glavnem torej predvsem realizacija Novakove pesmi iz zbirke *Domišljija je povsod doma* (1984):

*oko naj bo vedno
radovedno,
pardon, radovidno!*

*Svet je tako svetel –
glej glej!*

pa dobro se imej.

Poleg čudenja kot prikazovanja »govorice stvari« se v leposlovju skrivnostnost in nerazložljivost sveta zrcali še s slutnjami ali že kar pravimi upodobitvami magičnih sil. S tem se sodobna književnost približa najstarejši – pravljичnemu izročilu, ki prav tako izvira iz pojmovanja, da človek ni gospodar sveta, ni novoveški subjekt, ampak da je njegova usoda izročena delovanju mogočnih sil, da je na svetu večni popotnik in brezdomec. Med deli zadnjih let na Slovenskem se prikazovanje neizrečenega in skrivnostnega »presežka« realnosti na krhek, slutenjski način izraža npr. v *Zgodbicah o kačah* (1996) Marjana Tomšiča. Kača je v nizu zgodbic simbol neznanega, mestoma človeku sovražnega realnosti; hkrati je duh rajnega, skriti človeški obraz, vir ustvarjalnosti, simbol sovraštva. S kačo se pisatelj pogovarja, ob srečanju z njo se vzpostavi »globoko čutenje sveta in narave«. Sporočilno globino zbirke pomembno nadgrajujejo ilustracije Lucijana Rešičiča s citatom iz srednjeveške

⁶ Prim. D. Pirjevec, *Vprašanje o poeziji, vprašanje naroda*, Maribor, Obzorja, 1978 (*Znamenja*, 56).

⁷ Zaradi obsega prispevka ni mogoče podati vseh raznolikih »pisav«, povezanih s čudenjem oz. živimi predmeti. Nekatera besedila se približujejo nonsensni igri (v tem bi se dalo videti predajanje igri besed), druga so blizu paraboličnim oz. mitskim zgodbam.

freske iz 15. stoletja (mrtvaški ples). Kača kot simbol zla na eni in pozitivni alegorični liki na drugi strani so značilni tudi za pravljичno besedilo *Belin* (1997) *Iva Svetine*, ki tematizira prenavljanje, večnost življenja, »dušo vsega«.

Kot poseben podtip v okviru zadnje kategorije bi lahko označili dela, ki svetost življenja kažejo s »**podobami teme**«; gre za tabu teme, kot sta npr. samomor in splav v mladinski književnosti. Namen teh del je po eni strani šokirati bralca z grozljivimi podobami in dogodki, hkrati pa v njem vzbuditi razmislek o realnem svetu ter njegovih vrednotah. Pri tem sta izstopajoči temi prav splav in samomor. J. Snoj je v fantastični pripovedi *Škorček Norček* (1988) prikazal prvo temo – ustreljeni deček Maj se kot škorec preseli v Deželo za morjem, kjer živijo splavljeni otroci – Maj in Večna punčka jim postaneta očka in mama. Prepoznavna poanta – ljubezen je močnejša od ubijanja – je v delu podana na način in s podobami, ki so v javnosti vzbudile nemalo kritičnih odzivov. Splav, povezan s poskusom samomora, pa je lahko tudi tema realistične pripovedi; tako *Ivo Zorman* v svojem mladinskem romanu *V sedemnajstem* (1972) prikazuje grozljivo odraščanje gimnazijke, ki zanosi, odpravi otroka in si poskuša vzeti življenje, a se na koncu le odloči za življenje. Ena od najbolj zanimivih knjig v slovenski mladinski književnosti pa je zagotovo povest *Kukavičji Mihec* (1972) *Pavleta Zidarja*. V njem se zlivajo različne teme: občutje lepote sveta, nedolžna žrtev in nasilje družbe nad posameznikom, ki je drugačen. Naslovni junak je posebež, s svojim rojstvom in bistvom je med ljudmi tujec – je, »kakor da bi bil iz vetra«, obiskuje mravlje, se spoprijatelji s kačami ... Okolje ga izloči, preganja, na koncu odraslega Mihca in njegovo družino odnese narasla reka. Pa vendar smrt pri Zidarju ni prikazana kot tragika, je pač le »tiha in zelo počasna obnova življenja«; z njeno prisotnostjo se še jasneje pokaže simbolika Mihca kot »svete žrtve«, »pogana« in izobčenca.

Z vnosom družbene problematike, z nasprotjem med (žrtvovanim) posameznikom in močjo družbe/države/ideologije pa se razmišljanje o svetem in otroštvu prenese od vprašanj duhovnega in bivanjskega k vprašanju družbene pravičnosti, tolerance, spoštovanja in nedotakljivosti življenja. Torej tja, kjer se začenja družbena etika mladinske književnosti, izhajajoča iz posameznikove etike »pustiti biti« svetu to, kar je.

Summary

THE WORLD OF SACRED, THE WORLD OF CHILDREN

The essay, written for the International Conference of Children's Modern Literature (held in Teheran, from 23 to 26 November 1999), originates from a modern philosophical perspective of the sacred. It presents various possibilities of »copying« the sacred into children's literature. Theoretical concepts are followed by some examples from Slovene literature with typical illustrations of the »sacred« in art.